

SIMONDON VE BİREYÖTESİ FELSEFESİ

MURIEL COMBES

ÇEVİREN: NEHİR EVİN

livefa
yayınevi

Muriel Combes, 1971 doğumlu felsefeci ve shiatsu praktisyenidir. 1996 yılında sinema dergisi *Persistances*'in, 1998 yılında ise politik bir kültür dergisi olan *Ali-ce*'in kurucularından olmuştur. Jacques Rancière direktörlüğünde 2002 yılında savunduğu doktora tezi, 2011'de *La vie inséparée. Vie et sujet au temps de la biopolitique* [*Ayrılmaz yaşam: biyopolitika çağında yaşam ve özne*] adıyla kitaplaştırıldı. Başta *Simondon ve Bireyötesi Felsefesi* olmak üzere, Simondon üzerine yaptığı çalışmalar, bu çalışmaları akademik bir bağlamdan öte politik sunuşuyla önce Güney Amerika'da, sonra Birleşik Devletler'de ve ancak ondan sonra kendi ülkesi Fransa'da Simondon'un yaygınlaşması ve yeniden keşfedilmesinde büyük rol oynadı.

Nehir Evin, 1997 yılında İstanbul'da doğdu. Lisans eğitimini Stanford Üniversitesi Sembolik Sistemler bölümü altında nörobilim odağıyla, ayrıca biyoloji ile matematikte yan dal yaparak tamamladı. Zihni nörobiyoloji laboratuvarlarında çözmeye çabalamaktan umudu kesince felsefeye kayd. Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde eğitimini sürdürmektedir. Simondon'la ise taşındığı evin eski sakini Sinan Eryat'ın koltuk arkasında bırakmış olduğu yüksek lisans tezini kazara bularak ve sonrasında Yağmur Denizhan'ın yirmi beş yılı aşkın bir süredir yürütmekte olduğu *Chaos etc.* seminerleri aracılığıyla tanıştı. Combes'un bu kitabı da Yağmur Denizhan'ın ona önerdiği ilk kitaptı. Üç yıl boyunca dahilinde çeşitli felsefe ve sosyal bilimler etkinlikleri düzenlediği Göçebe Düşünce Derneği ekibi sayesinde Simondon'un fikirlerini anlatıp tartışacak bir ortam buldu. İsmi ve bedeniyile bir geçiş sürecindedir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9
Önsöz	13
Teşekkürler	27
Kısaltmalar	31
Giriş	33
Varlık Düşüncesi ve Birin Konumu: Gerçeğin Göreliliğinden İlişkinin Gerçekliğine	35
İşlem	35
Birden fazla	38
Öteyetaşımın	44
Analoji	48
Fizik Paradigması	52
Alagmatik	56
İlişkisel olanın gerçekliği	59
İlişkiyi bilmekten bir ilişki olarak bilmeye	59
Kıvam ve Doku	62
Birey olan şu ilişki	66
Bireyötesi ilişki	72
Psşik ve kolektif bireyleşme: tek bireyleşme mi birçok bireyleşme mi?	72
Duygulanımsallık ve duygululuk, bireysellikten-daha-fazlası olan yaşam	80
Bireyötesinin paradoksu	83

Katedilecek bir alan (öznel bireyötesi)	91
Süreç olarak kolektif	97
Fiziksel-olan Kolektif (nesnel bireyötesi)	101
Ara bölüm: Müstereğin Yakınlığı	109
Teknik Kültür ve Eylemin Devrimi Arasında	116
Bir “Teknik Kültüre” Doğru	117
Ereksellik Tehlikesindeki Oluş	122
Çoğaltım ve aktarımın fiziksel etiği	126
Maddebiçimcilik karşısında ağ	130
Bir eylem devrimine doğru: emek karşısında bireyötesi	137
Sonuç olarak	149
Bir kara kutuyu açma denemesi: “Teknik Sorunu”	150
Araçsal yaklaşımın reddi: öz sorunu	151
Çağrı ve Kültür	155
Teknik, emek ve antropoloji	161
Yaşam donanımları	172
Teknik, bir yaşam biçimi için gücün aracı	177
Tekniklerin Dolayımlayıcılığı	182
Sonsöz	185

Sunuş

Simondon'un kendine özgü düşünce biçimi ve terminolojisiyle ilk karşılaşmam, 2000'lerin başında, kendisinin çoktan unutulmuş ve henüz yeniden keşfedilmemiş olduğu bir döneme denk geldi. Kontrol teorisi, sistem dinamiği, kaos teorisi gibi akademik çalışma alanlarımdan hareketle çıktığım disiplinler arası ve ötesi yolculuklardan devşirdiğim ganimetleri ilgi duyanlarla paylaşmak ve yeni perspektifler kazanmak amacıyla sürdürdüğüm gayri resmî "Chaos etc." seminerimin o zamanki müdavimlerinden Vefa Karatay, olağan oturumlarımızdan birine Mark Hansen adlı edebiyat ve medya teorisi kökenli bir akademisyenin *Internal Resonance, or Three Steps Towards a Non-Viral Becoming* başlıklı yazısını getirdiğinde, önümüzde nasıl bir yolun açılacağını kestiremezdik elbette.

O sıralar moleküler biyoloji ve genetik lisansüstü derecesini yeni almış olan -zamanla biyoloji felsefesi çalışmalarımın vazgeçilmez eşlikçisine dönüşen- Vefa, seminerde tartıştığımız ve hatta ortak bir konferans bildirimizde ele aldığımız evrim dinamiği, karmaşıklık, termodinamik, entropi gibi kavramlar üzerinden, o dönemin görece ilkel arama motorlarıyla yaptığı tarama sonucunda 2001 tarihli bu makaleye rastlamıştı. Hansen'in makalede sözünü ettiği üç düşünür-

den biri olan ve yaklaşımı bize son derece ilginç gelen Gilbert Simondon hakkında ne üniversitenin kütüphanesinde ne internette herhangi bir bilgiye ulaşabildik. Belki de sebep frankofon ve anglofon dünyalar arasındaki görünmez duvardır, Simondon Fransa'da yeterince tanınıyordur diye ümitlendik, ama durum pek de öyle çıkmadı. O yıllarda bir konferansta karşılaştığım bir Fransız felsefeciyeye hevesle Simondon'u sorduğumda, "galiba adını duymuşum" türünden bir cevap aldığımı hatırlıyorum.

Bunu izleyen 20 küsur yıl boyunca Simondon'un Fransa'da hatırlanışına uzaktan, İngilizce okurları tarafından keşif sürecine ise yakından tanık oldum -hatta buna bir nebze de olsa katkıda bulunmuş olduğumuzu umuyorum. Bu süreçte karşılaşılan anlama ve anlatma zorluklarını bizzat yaşamış biri olarak, Türkçe okurun da benzeri bir süreçten geçtiği şu noktada, çeviri için Muriel Combes'un bu kitabının seçilmiş olmasını çok yerinde bir tercih olarak değerlendiriyorum.

Normalde bir düşünürü doğrudan kendi eserlerinden tanımayı tercih etsem de Simondon böyle bir girişime pek uygun değil. En genel anlamıyla "oluş" süreçlerine, bugüne kadar alışık olduğumuzdan o kadar farklı bir kavram kümesiyle yaklaşıyor ki, onların zihnimizde kök salıp bütün imâlarını ve açılımlarını gerçekleştirebilmesi için sabır ve irade gerektiriyor: Simondon'un farklı boyutlara dair sözünü sonuna kadar dinlemek ve bunları sindirmek için sabır ve insanın yeni bir şeyi anlamaya çalışırken onu ezberindekilere benzetme dürtüsüne direnebilmek için irade.

Başka bir yazarın kaleminden Simondon'la tanışmak açısından Combes'un elinizdeki kitabı gerçekten iyi bir tercih. Combes, Simondon'un ilham kaynaklarını ve hesaplaştığı felsefî yaklaşımları derli toplu bir şekilde özetleyerek onun teorisinde yer alan kavramları teker teker deşifre ediyor, farklı disiplinler ve felsefî ekoller ara-

sındaki dansını izlenir hale getiriyor, böylelikle çevirmenin yükünü bir nebze hafifletmiş oluyor.

Gene de çevirmenin yer yer zihin okumak zorunda kalması kaçınılmaz, hem de Simondon'un gibi bir zihni okumak... Simondon'u orijinalinden okuyanlar onun bazı kavramlarının barındırdığı belirsizlikle kendileri baş etmek durumunda. Çeviride ise bu iş çevirmene düşüyor ve yapacağı yanlış bir tercih literatürde zincirleme ilerleyen hatalara yol açabiliyor. Buna en bariz örnek olarak *déphasage* terimini vermek istiyorum. Çeşitli teknolojik alanlarda “faz kayması”, fizik ve kimyanın bazı alanlarında ise “faz ayrışması” (ya da “fazlara ayrışma”) anlamına gelebilen bu sözcüğü Simondon'un hangi anlamda kullandığını kestirmek aslında o kadar da zor değil: Simondon'un bireyleşme sürecini açıklarken kullandığı en temel metafor, düzgün bir kaptaki aşırı doymun bir çözeltinin en ufak bir tetikleyiciyle (Simondon'un tabiriyle söyleyecek olursak, bir “yapı tohumu” ile) karşılaşması sonucunda başlayan kristalleşmedir. Başlangıçtaki aşırı doymun çözelti birey öncesi metastabil, yani her türlü etkiye açık, duyarlı ve gerilim dolu durumu temsil eder. Sürecin sonunda ise kapta doymun çözelti halinde bir miktar sıvı ve onun içinde asılı katı haldeki kristal kalır; yani başlangıçta belli bir faza karşılık gelmeyen metastabil varlık iki farklı faza (maddenin iki farklı haline) ayrılmış olur. Maalesef, çeşitli İngilizce çeviriler ve orijinali İngilizce yazılmış metinlerde, özellikle de teknolojiye daha yakın duran çevirmen ve yazarların bağlamı göz ardı edip *déphasage*'ı otomatik olarak “faz kayması” diye yorumladıklarına tanık oluyoruz.

Kolaya kaçmak yerine bu ve benzeri bağlam inceliklerine dikkat eden ve gerektiğinde dipnotlarla okuru bilgilendiren Nehir Evin'in özenli çevirisinin Türkçede Simondon'un keşfediliş sürecine değerli bir katkıda bulunacağına inanıyorum.

Simondon'un doğumundan 100, anlaşılmamış bir düşünür ola-

rak dünyadan sessizce ayrılışından 35 sene sonra, bildiğimiz yapıların, sistemlerin, paradigmaların giderek çözölüşüne tanık olduğumuz bir dönemin yarattığı metastabilitenin, insanlığa farklı bir yapı tohumunu kucaklayarak yepyeni bireyleşmelere yelken açma yetisi kazandırması umuduyla...

Yağmur Denizhan
Ekim, 2024, İstanbul

Önsöz

Simondon önemi geç fark edilmiş bir düşünürdür. Çalışmalarının sonuçları, yayılmaya başladıkları zaman söz konusu olanın ne olduğunu idrak edemeyen Fransız felsefe camiası tarafından doğru dürüst ele alınamamış, parça parça basılarak anlamları iyice bulanıklaştırılmıştır. Simondon'un ana tezinin direktörü Jean Hyppolite, 1964 yılında Presses Universitaires de France için derlediği "Epiméthée"de bu tezin yalnızca ilk yarısını *L'individu et sa genèse physico-biologique (L'individuation à la lumière des notions de forme et d'information)*¹ [*Birey ve Onun Fiziksel-Biyolojik Oluşumu: Form ve Enformasyon Kavramları Işığında Bireyleşme*] adı altında yayınlamayı tercih etmiştir. Tezin geri kalan kısmı ancak yirmi beş yıl sonra 1989'da François Laurelle'in girişimleriyle *L'individuation psychique et collective (à la lumière des notions de forme, information, potentiel et métastabilité)* [*Form, Enformasyon, Potansiyel ve Metastabilite Kavramları Işığında Psikik ve Kolektif Bireyleşme*] başlığı altında basılabilmektedir. Tezin or-

---

¹ Bu alt başlık, "Form ve Enformasyon Kavramları Işığında Bireyleşme," aslında tüm tezin konusudur. Bu ifadenin Simondon'un projesinin genel hattını belirliyor olmasına rağmen arka plana atılmış olması, 1964'teki kısmi baskının sebep olduğu çarpıtmaya tanıklık eder.

tadan bölünmesi Simondon için iki ayrı bireyleşme olduğu ve bireyin, fizik ile biyoloji tarafından kendisine atfedilen biçimleriyle, kendiyle başlayıp biten bir döngünün sonucunu, özerk bir varlığı teşkil ettiği izlenimini vererek Simondon'un yaklaşımındaki anlamı çarpıtmıştır. Oysa Simondon'un demek istediği bunun tam tersidir: bireyleşme süreci; tam da kendi içinde tamamlanamaz olduğundan, bireyselliğin herhangi bir belirlenmiş biçimini hedef almaksızın fiziksel den biyolojiğe, oradan psikolojik ile kolektife, yani doğal olandan kültürel olana uzandığı söylenebilecek eşikleri ve ardışık fazları kat ederek sürekli devam etmek durumundadır. Aslında, Simondon'un ilgilendiği, kendi içinde ve kendisi için oluşmuş bireyden bambaşka bir şeydir; bireylerin sadece kısmi gerçekleştirmeler, 'somutlaşmalar' olduğu bireyleşme sürecidir. Böylece, bireyin nereden gelip nereye gittiğini, yani ondan önce veya sonra ne olduğunu bilme sorusuna, çözümü dünyada olmanın insanî olsun ya da olmasın farklı biçimlerinin anlamı ve birbirlerine geçiş ile dönüşüm yollarını açığa çıkarmaya gücü yeten bir "ontojenez" diye adlandırdığı şeyin etrafında aranması gereken eşsiz bir probleme yönelir. Bu yanlış anlaşılma Simondon'un ikincil tezinin daha önce 1958 yılında Gueroult'nun editörlüğünü yaptığı Aubier edisyonlarında "Analyse et raison" [*Analiz ve akıl*] derlemesinde *Du mode d'existence des objets techniques* [*Teknik nesnelerin varoluş tarzları üzerine*] başlığı altında yayınlanmasıyla daha da kötüye gitmiştir. Bu yayın, dikkatleri Simondon'un üzerine öncelikle insanın dünyayı temellük etme girişimi bağlamındaki faydacı değerlerin veya Heidegger'in *Gestell*, yani çerçeveleme dediği şeyin hizmetinde ayrı yapay bir düzen oluşturacağı ölçüde bir teknik felsefesi yapıyor gibi algılanacağı şekilde çekmiştir. Burada da tüm bunların aksine, her türden makinenin üreticisi ve operatörü *homo faber* mitolojisinin ifşasına dayanan, Simondon'un tekniği, ancak sustimal edilerek koparılabileceği bireyleşmenin küresel sürecine varo-

luşunu somutlaştıran “nesneler” üzerinden katıldığını göstererek yeniden doğallaştırma projesi ciddi şekilde yanlış ele alınmıştır. Gerçekten de bu kopuş gerçekleştiğinde, onu bir yabancılaşma faktörü haline getirme ve her şeyden önce kendi özüne yabancılaşma sonucunu doğurur ki bu öz, ilk bakışta tuhaf görünse de, teknik değildir. Şu makineler denen kendi kendini düzenleyen sistemlerle birlikte yaşamak nasıl öğrenilebilir? Simondon’un peşinden gittiği amaç, sanayi topluma ait ideolojinin sistematik olarak görmezden geldiği bu sorunun çözümü için gereken pedagojiyi tanımlayıp hayata geçirmektir.

Muriel Combes, 1999 yılında Presses universitaires de France’in ‘Philosophies’ isimli küçük koleksiyonunda yayınlanan *Simondon – Birey ile Kolektiflik: Bireyötesi bir Felsefe için* adlı kitabında, bu dağınık kalıntı ve parçaları (*disjecta membra*) yeniden düzenleyerek temellerini oluşturan düşünce sürekliliğini yeniden kurmak, böylece anlamlarını bütünüyle değiştirmek için yola çıkmaktadır. Hem açıklığı hem sağlamlığıyla dikkat çeken bu çalışma sayesinde Simondon’un felsefi yaklaşımı yepyeni bir şekilde kendini göstermiştir. Muriel Combes’un çalışmasının üç bölümü daha önce birbirinden kopuk duran, zamanında yalnızca Deleuze’ün derinlikli bütünlüğünü gördüğü temaları eklemeyerek yeniden ele alır.² *Simondon - Birey ile Kolektiflik*’in ilk iki bölümünün adandığı bireyleşme sorusuna fiziksel-biyolojik ve psiko-kolektif yaklaşımlar, birbirlerine tekrar bağlanıp bir “birey-ötesi felsefenin” genel perspektifine yerleştirilerek tam kapsamlarına ulaşırlar; çalışmanın üçüncü kısmında ise bireyleşmenin küresel kuramından öğrenilenlere dayanılarak Simondon’un teknik problemini ele alış

---

² Simondon’a hem *Anlamın Mantığı* hem *Fark ve Tekrar* hem de *Bin Yayla*’da önemli atıflarda bulunulmuştur. Deleuze 1966’da *Revue philosophique de la France et de l’étranger*’de (cilt CLVI, 1-3, Ocak-Mart 1966) *L’individu et sa genèse physico-biologique*’in ayrıntılı bir incelemesini yazmıştır. Bu incelemenin metni *L’île déserte et autres textes*, ed. de Minuit, 2002, s. 120-124’te tekrar basılmıştır.

şeklinin değerlendirmelerinin reddedilmesi, bu probleme ontolojik boyutunu geri kazandırarak teknik nesnelere Simondon tarafından neden onların varlıklarına kayıtsız kalan amaçların hükmündeki araçlar konumuna indirgenmiş kullanımları değil, “varoluş tarzları,” yani tamamen kökensel olan şey üzerinden kavrandığının anlaşılmasını mümkün kılar. Devamında, bir kısmı 2011 yılında Dittmar tarafından *La vie inséparée - Vie et sujet au temps de la biopolitique* [Ayrılmaz Yaşam – Biyopolitik zamanlarda yaşam ve özne] başlığı altında yayınlanan daha geniş kapsamlı bir akademik çalışmada Muriel Combes; Canguilhem, Simondon ve Foucault’nun yaklaşımlarını ilişkilendirip rezonansa girmelerini sağlayarak anlam ve kapsamlarının yenilenmesine katkıda bulunmuştur³. Onun sayesinde Simondon’un külliyatını özgün perspektifiyle yeniden okumak ve önemini uzaktan da olsa tartmak artık mümkündür.

Simondon’un yaklaşımını karakterize etmek için kullandığı terminolojinin bazı önemli yönlerinden yardım alınabilir: özellikle en başta bireyleşme (*individuation*) olmak üzere iletişim/haberleşme (*communication*), işlem (*opération*), enformasyon (*information*), kristalleşme (*crystallisation*) gibi ‘-leşme’ (‘-ation’) son ekiyle türetilen ve bir geçişlilik düşüncesini işaret eden ‘-öte’ (‘trans-’) ekiyle kurulan bireyötesi (*transindividuel*), öteyetaşınım (*transduction*) gibi kelimeler.

‘-leşme’ [‘-ation’] ekiyle kurulan isimler tespit edilebilecek kesin durumlara değil, içkin dinamikleri içinde ele alınan, etkinleşme sürecinde yapılan eylemlere atıfta bulunan fiil formlarından türetilir. Simondon’un incelediklerine bir alandan örnek vermek gerekirse, “özdeşlik” [*identité*] ismi, sabit olduğu varsayılan bir karaktere, belirli bir

---

³ Muriel Combes’un *La vie inséparée* adlı kitabının ayrıntılı bir incelemesini *La philosophie au sens large* blogunda (Hypothèse.org, CNRS’in Lille III üniversitesinde bulunan UMR Savoirs Textes Langage’in sitesi) çevrimiçi bir metinde yazdım. ‘Ayrılmaz yaşam’ kavramı, Muriel Combes’un Simondon okumasıyla birlikte okunduğunda tam anlamını kazanır.

varlık şekline karşılık gelen “özdeş” [*identique*] niteleyicisinden türetilmişken, “özdeşleşme” [*identification*] ismi; sonucundan bağımsız olarak kavranan ve dolayısıyla bir meşrulaştırma perspektifinin dışında, devam etmekte olan bir işlemi ifade eden “özdeşleşmek” fiilinden türetilir. Sıfatlar yerine fiillerden türetilen isimleri kullanarak akıl yürütmek; Bergson’un “doğrunun geriye doğru hareketi” olarak adlandırdığı, bir süreci ya da evrimi sonucu üzerinden kavrayan, sonları ile başlangıçlarının döngüsünü üzerlerine kapatarak onların tamamlanmış hallerini bulup anlamlarını bu sonuçtan türeten örtük bir teleolojik perspektife meyletmekten sakınmaktır. Simondon, bireyleşme sorununu ön plana çıkararak ve bireyleşmeyi bireyden değil, bireyi bireyleşmeden yola çıkararak anlamayı önererek, kendisine oluşum ile yapı arasındaki geleneksel alternatifin üstesinden gelme imkanı verir; onun için oluş, tam da yapı veren ile yapılaşmış olanın değerlerinin ayırt edilemez olduğu bir yapılaşma sürecinden ibaret olduğu ölçüde çoklu biçimler almaz – fizikteki kristalleşme fenomeninin temel bir örneğini verdiği gibi.⁴ Azar azar somutlaştıkları bu bağlamda ortaya çıkan figürlerin soyutlanmadıkları takdirde kendi başlarına hiçbir değerleri yoktur; onları doğuran ve doğurdukça aynı anda hem yukarı hem aşağıya doğru taşarak ne onlarda duraksayan ne de sadece onlardan yola çıkarak anlaşılabilen hareketler tarafından katedilirler. Aynı zamanda, biçim almış bireyleri böyle bir süreçte biren tüm tözsel yüklerinden kurtaran bireysizleşme (*désindividuation*) olmadan bir bireyleşme de olamayacağı ortaya çıkar: onlar geçişlerin, aktarmaların varlıklarıdır, daha fazlası değil.

⁴ Kapsamı hayli geniş olan bu fenomen, *L’individu et sa genèse physico-biologique*’in fiziksel bireyleşmeye ayrılmış ikinci bölümünün *Bireyleşme ve Sistemin durumları* başlıklı ikinci kısmında ayrıntılı bir çalışmanın konusudur. Bu fenomenin analizi Simondon’un geliştirdiği bireyleşme kuramının omurgasını oluşturur.